

Barbara Bilewicz-Kuźnia

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
barbara.bilewicz@poczta.umcs.lublin.pl

Sprawozdanie z 6th Biennial Conference of International Froebel Society. Canterbury, 26–28 czerwca 2014 r.

Zabawa jako znaczący¹, przez wielu akademików określany jako najważniejszy czynnik rozwoju dziecka, staje się obecnie przedmiotem dyskusji naukowych i debat metodycznych. Przywraca się jej stosowną wartość, a głos badaczy i zwolenników tej formy aktywności brzmi coraz mocniej i, co zadawała, odbija się echem w środowisku edukacyjno-wychowawczym. Inicjatorami spotkań naukowo-metodycznych, a tym samym promotorami zabawy na świecie są ośrodki naukowe, organizacje i stowarzyszenia gromadzące entuzjastów idei zabawy, na przykład międzynarodowe towarzystwo naukowe *International Froebel Society*² oraz brytyjskie stowarzyszenie charytatywne *The Froebel Trust*³. Obydwie organizacje zrzeszają pracowników naukowych, badaczy i praktyków, sympatyków filozofii edukacyjnej Friedricha Froebela (1782–1852) i jego kontynuatorów. Regularnie organizują one w ośrodkach naukowych sympozja naukowe i metodyczne.

Froebel bardzo silnie waloryzował zabawę. Jego zdaniem „zabawa jest najczystszy duchowym produktem człowieka, rodzi radość, wolność, zadowolenie. Spokój w sobie i poza sobą, pokój ze światem. W niej tkwią i z niej tryskają źródła wszelkiego dobra; dziecię, które bawi się dzielnie, samorzutnie, spokojnie i wytrwale aż do fizycznego znużenia, wyrośnie z pewnością na dzielnego, spokojnego, wytrwałego człowieka, pracującego gorliwie i z poświęceniem dla dobra bliźnich i swojego własnego”⁴. Te idee oraz inne poglądy ojca wychowania przedszkolnego F. Froebela są popularyzowane w działalności akademickiej; szczególnie w Wielkiej Brytanii, gdzie ośrodki naukowe noszą imię tego pedagoga, a jego filozofia edukacyjna jest przedmiotem kształcenia studentów kierunków pedagogicznych i doświadczonych nauczycieli. Wiele ośrodków naukowych, jak np. Uniwersytet Roehampton oraz centrów badawczych działających przy wspomnianych towarzystwach inicjuje i koordynuje projekty badawcze, metodyczne oraz kursy i cykliczne spotkania naukowe. W bieżącym roku w dniach 26–28 czerwca odbyła się już po raz szósty konferencja *International Froebel Society*. Spotkanie zgromadziło 127 delegatów: przedstawicieli pedagogicz-

¹ Por. J. Huizinga (2007), *Homo ludens. Zabawa jako źródło kultury*. Warszawa, Wydawnictwo Aletheia.

² www.intfroebelsoc.org

³ www.froebeltrust.uk; <http://www.froebeltrust.org.uk/newsletters/Newsletter-November-2013.pdf> [28.06.2014].

⁴ Froebel, cyt. za Bobrowska-Nowak (1978), *Zarys dziejów wychowania przedszkolnego*. Część II. *Wybór materiałów źródłowych*. Warszawa, WSiP, s. 85–96.

nych ośrodków naukowych z całego świata, nauczycieli praktyków, studentów, rodziców i osoby zajmujące się opieką i edukacją dziecka⁵. Środowisko akademickie reprezentowali badacze z Wielkiej Brytanii, Irlandii, Norwegii, Niemiec, Holandii, Nowej Zelandii, Japonii, Kanady i po raz pierwszy z Polski. Temat konferencji brzmiał *Play, self-activity, representation and development (Zabawa, aktywność własna, reprezentacja i rozwój)*. Konferencja odbyła się na terenie Uniwersytetu Canterbury Christ Church w budynkach Augustine House and Old Session House w średniowiecznym miasteczku Canterbury. Zorganizowały ją we współpracy trzy ośrodki: *International Froebel Society*, *The Froebel Trust* i Canterbury Christ Church University. Ideą przewodnią spotkania była zabawa. Celem – podjęcie debaty nad jej rangą i znaczeniem we współczesnym świecie oraz promocja zabawy w rozumieniu pedagogiki Friedricha Froebela. Znakomitymi gośćmi konferencji byli naukowcy światowej sławy: dr David Whitebread, prof. Tina Bruce, prof. Matias Urban, prof. Lydia Plowman, prof. Hellen May, dr Nelleke Bakker, prof. Karl Naumann.

Konferencję otworzył 26 czerwca 2014 o godz. 10.30 dziekan Wydziału Edukacji Canterbury Christ Church University dr John Moss, który przywitał gości i podkreślił międzynarodowy wymiar spotkania. Następnie zabrała głos przewodnicząca *International Froebel Society* prof. Hallen May oraz przedstawiciel trzeciego współorganizatora, nowy dyrektor zarządzający *The Froebel Trust* Duncan Jacman. Po części powitalnej nastąpił wykład dr Davida Whitebreada, starszego wykładowcy pracującego w Katedrze Psychologii Rozwojowej i Wczesnej Edukacji Dziecka na Wydziale Edukacji w Uniwersytecie Cambridge, członka *The Psychology and Education Academic Group*. Wystąpienie miało temat: *Play, metacognition and self-regulation*. Dr Whitebread przypomniał główne obszary badań dotyczących relacji pomiędzy zabawą a uczeniem się. Przywołał nazwiska zajmujących się tym problemem ewolucjonistów, antropologów, neuropsychologów i psychologów rozwojowych. Wymienił współczesnych badaczy fenomenu zabawy, takich jak: Jerome Bruner, Peter Gray, Sergio Pellis, Catherine Tamis-LeMonda, Richard Hyson, Frederick J. Morrison, Claire Cameron Ponitz, Megan M. McClelland. Następnie przeszedł do sedna wykładu, czyli przedstawienia współczesnej klasyfikacji zabaw dziecięcych, będącej efektem analiz ewolucyjnych i badań nad ich stymulującym wpływem na proces uczenia się. Wykładowca wyróżnił 5 rodzajów zabaw, wymienił: ruchowe, z przedmiotami, symboliczne, udawane, gry i zabawy z regułami, i opisał cechy każdej z nich. Kolejno dr Whitebread wykazał, że w porównaniu do kilkudziesięciu lat wstecz, jesteśmy obecnie bardziej świadomi, że dzieci są zdolne do brania odpowiedzialności za własny proces uczenia się i są aktywnymi, samoregulującymi, uczącymi się podmiotami. Wyjaśnił przy tym pojęcie samoregulacji i scharakteryzował je za Schrunkiem i Zimmermanem⁶ jako proces, na mocy którego jednostki uczące się uruchamiają i kontynuują poznanie, zachowania i efekty, które są systematycznie zorientowane w kierunku osiągnięcia określonych celów. Badacz wykazał związki pomiędzy samoregulacją, uczeniem się i zabawą, opisał

⁵ <http://www.intfroebelsoc.org/froebel-conference-programme-and-abstracts.pdf> [28.06.2014].

⁶ D.H. Schunk, B.J. Zimmerman (eds) (2008), *Motivation and self-regulated learning: Theory, Research and Applications*. Mahwah, NJ, Lawrence Erlbaum.

cechy samoregulującego podmiotu, który np. posiada szeroki zakres metakognitywnych i kognitywnych strategii, ujawnia je adekwatnie do wymogów zadania, planuje i śledzi jakość osiągnięć, używa różnych strategii i modyfikuje je w razie potrzeby, jest wewnętrznie zmotywowany, poszukuje wyzwań, odporny, gdy napotyka trudności, interpretuje porażkę jako szansę nauczenia się czegoś; potrafi, ma chęć i jest podekscytowany: *Skill!, Will! and Thrill!* Dr Whitebread udowodnił znaczenie zabawy w procesie rozwoju samoregulacji. Na koniec wykładowca przybliżył słuchaczom własne badania i przedstawił kontrolną listę rozwoju niezależnego uczenia się dzieci w wieku od 3 do 5 lat, powołując się na osiągnięcia Bronsona⁷. Po wykładzie nastąpiła dyskusja. Wielu słuchaczy zostało tym samym zainspirowanych do zgłębienia poruszonych zagadnień w publikacji prelegenta⁸.

Po lunchu, który był także okazją do wymiany poglądów, miały miejsce dwie równoległe sesje tematyczne: *Promoting the child's right to play* (1.1) oraz *Professional Identity* (1.2). W sesji 1.1 ciekawe wystąpienie zaprezentował prof. Karl Naumann z Technische Universität w Brunshwiku, który odwołując się do osiągnięć psychologii poznawczej, rozwojowej i neuropsychologii podkreślił, że okres dzieciństwa stanowi bazę dla całego późniejszego życia jednostki. Badacz zaznaczył, że już F. Froebel uznawał zabawę za klucz do uczenia się i kryterium wyjaśniające relację dziecko – świat. Zaakcentował, że w czasach współczesnych ważne jest rozwijanie kompetencji do uczenia się, zwanych kompetencjami metapoznawczymi, że z jednej strony badacze zgodnie twierdzą, iż wczesna edukacja dziecka nie powinna przybierać formatu szkolnego, ale z drugiej, paradoksalnie, zabawa jest wciąż zagrożona marginalizacją. Prof. Neumann w swojej opinii okazał się być zgodny ze stanowiskiem dr. Whitebreada i uwydatnił, że zabawa kształtuje poznawcze i metapoznawcze kompetencji dzieci. Potwierdził, że Froebel ustanowił teorię i praktykę zabawy, postrzeganej jako specyficzna, skoncentrowana na dziecku kultura uczenia. Wykład zakończył się podkreśleniem postulatu pielęgnowania zabawy, uznania jej – tak jak to czynił Froebel – za rodzaj nieformalnego uczenia się, wynikający ze zdobywania kompleksowych, holistycznych doświadczeń, uwzględniających wszystkie zmysły i wszystkie zdolności poznawcze dziecka. Ponadto, jak zaznaczył Neumann, zabawa jest współcześnie narzędziem demokracji.

Inne, dwa interesujące głosy w tej sesji odnosiły się do prawa dziecka do swobodnej zabawy. Kwestia ta została podjęta i przeanalizowana przez Trionę Strokes z Uniwersytetu w Belfaście w Irlandii Północnej, która ukazała ją w świetle Deklaracji Praw Dziecka oraz irlandzkich podstaw programowych wychowania przedszkolnego *Aistear*⁹. Autorka podkreśliła prawa dziecka do zabawy fikcyjnej, do zapewnienia mu odpowiednich warunków do podejmowania aktywności adekwatnej do jego wieku i potrzeb, zaakcentowała wartość zabawy w udawanie, jak też walory rekreacyjne zabawy. Podkreśliła złożoność problemu, szczególnie w odniesieniu do presji osiągnięć szkolnych, strukturalizacji programów

⁷ M. Bronson (2000), *Self-regulation in Early Childhood*. New York, Guilford Press.

⁸ D. Whitebread (2012), *Developmental Psychology & Early Childhood Education*. London, SAGE.

⁹ *Aister: Early Childhood and Primary Education Early Childhood Education, Framework for early learning*. (2009), National Council for Curriculum and Assessment.

i procedur edukacyjnych oraz wzrastającej roli mediów elektronicznych jako dystraktorów rozwoju prawdziwej zabawy. W konkluzji uwypatniła wątek respektowania, ochrony i potrzeby zaspakajania dziecięcego prawa do zabawy, szczególnie zabawy fikcyjnej. Podkreśliła, że prawo do zabawy powinno być także rozpatrywane pod względem różnic kulturowych i kwestii etycznych, zwłaszcza przy projektowaniu podstaw programowych wczesnej edukacji, na co zwróciła również uwagę w swoim sprawozdaniu z pionierskich badań Penny Borkett z Uniwersytetu Sheffield Hallam w Wielkiej Brytanii.

Sesja 1.2 poświęcona była tożsamości zawodowej nauczycieli. Wystąpili w niej: starszy wykładowca dr Kerry Bethell z Massey University w Nowej Zelandii, dyrektor organizacji *New Zealand Kindergardens* (NZK) Clare Wells oraz dwaj wykładowcy z Uniwersytetu Roehampton w Londynie. Pierwsze wystąpienie ukazywało badania związane z migracją nauczycielek pomiędzy Nową Zelandią i Wielką Brytanią w celu zdobywania kwalifikacji przedszkolnych i/lub stanowisk dydaktycznych. Związane z nim było tematycznie wystąpienie C. Wells, dyrektor NZK, organizacji która zrzesza 29 regionalnych stowarzyszeń przedszkolnych Nowej Zelandii. Prelegentka przedstawiła najważniejsze aspekty zmian w zakresie edukacji przedszkolnej w tym kraju. Wystąpienie pracowników Uniwersytetu Roehampton w tej samej sekcji poświęcone było natomiast badaniom, których celem było zrozumienie, jak nauczyciel wczesnej edukacji rozwija, wdraża i wyraża zasady pedagogiki freblowskiej. Dokonano analizy pedagogicznej dokumentacji prowadzonej przez 14 nauczycieli stażystów, a zwłaszcza archiwizowanych przez nich zdjęć, narracji i wykorzystanych metafor. Analiza badawcza zasad pedagogiki freblowskiej osadzona była w teorii ugruntowanej.

Po południu odbyły się jeszcze dwie półtoragodzinne sesje tematyczne: *Self activity* (1.3) i *Play culture* (1.4). W sesji 1.3 wystąpiło trzech badaczy z różnych ośrodków Wielkiej Brytanii: z Uniwersytetów Exeter, Roehampton i Canterbury. Pierwsza badaczka dr Emese Hall skoncentrowała się na roli czytania, pisania oraz rysowania, rozpatrując je w świetle edukacyjnej polityki państw i skupiając się na nowych w edukacji pojęciach (np. *multimodality* i *multiliteracy*). Sue Robbison wykazała różnice w myśleniu i uczeniu się dzieci 4–5-letnich w zależności od tego, czy aktywność była przez nich inicjowana samodzielnie, czy przez dorosłego. Ostatnie wystąpienie dr Kathy Goouch poświęcone było badaniu pilotażowemu dotyczącemu śpiewania małym dzieciom i wykazaniu płynących z niego korzyści.

Bardzo interesujące wystąpienia w sesji 1.4 koncentrowały się wokół uczenia się w plenerze. Kontakt z naturą i ruch na świeżym powietrzu był przez Froebła bardzo podkreślany i wdrażany w placówkach przedszkolnych już w XIX wieku. Clare Austin przedstawiła wstępne wnioski z projektu badawczego oceniającego skuteczność wpływu *Leśnych szkół* na aktywność fizyczną dzieci w porównaniu do tradycyjnie realizowanych zajęć fizycznych i ruchowych. Edukacyjne leśne sesje prowadzone były w czterech eksperymentalnych szkołach przez okres 12 tygodni, a ocena ich efektywności oparta została o analizę ilościową i jakościową. Inny przykład uczenia się w plenerze zaproponowała prof. Fusa Abe z Japonii, przedstawiając walory edukacyjne *Dnia sportu* w Japonii, zwanego *Undokai*. Nazwa ta kryje w sobie unikalny styl zabawy na świeżym powietrzu, reali-

zowany w edukacji małych dzieci i zbieżny z freblowskim festynem w plenerze, uwzględniającym zabawy, tańce, śpiew oraz zajęcia sportowe. Wystąpienie dr Kristen Nawrotzki miało charakter historyczny i przedstawiało analizę czynników determinujących ekspansję wychowania przedszkolnego na tereny USA i związane z tym zmiany organizacyjne w polityce i organizacji edukacji w II połowie XX wieku.

Po południu uczestnicy konferencji odwiedzili społeczność religijną *Community Playthings*, mieszkającą kilkanaście kilometrów od Canterbury i mającą własny zakład produkcji naturalnych, drewnianych zabawek¹⁰. Ta otwarta wielopokoleniowa społeczność, prowadząca własny żłobek, przedszkole i szkołę, promuje wychowanie dzieci zgodne z naturą, z dala od nowoczesnych technologii informacyjnych i cywilizacyjnych zagrożeń współczesnego świata. Wytwarzane w ich fabryce duże klocki, kąciki do zabawy i mniejsze akcesoria są znane i popularne w przedszkolach i szkołach w całej Wielkiej Brytanii oraz za granicą.

Drugi dzień naukowego spotkania rozpoczęła dr Nelleke Bakker z Uniwersytetu Groningen w Holandii wystąpieniem pt. *Play, self-activity and the origin of Froebel's Kindergarten in the Netherlands*. Dr Bakker, historyk pedagogiki, przybliżyła rolę zabawy i aktywności własnej małych dzieci jako idei, które były podstawą rodzących się w XIX wieku przedszkoli freblowskich w Holandii. Szczególnie skoncentrowała się na życiu i działalności pisarki i aktywistki Elise van Calcar (1822–1904), która wprowadziła pedagogikę freblowską jako metodę. Badaczka przedstawiła rozwój idei freblowskich na przestrzeni wieków, zaakcentowała rolę zabawy w poznawczym i moralnym rozwoju dziecka oraz wspierającą rolę dorosłego.

Do południa 27 czerwca odbyły się dwie sesje tematyczne, zatytułowane: *Professional identity* (2.1) i *Self-activity* (2.2), po południu 3 sesje: *Therapeutic play* (2.3), *Play culture* (2.4) oraz *Self-activity* (2.5). W sesji 2.1 poruszono kwestie związane z wczesnym formowaniem się przekonań u kobiet nauczycielek w okresie wczesnego dzieciństwa. Respondentki badane były za pomocą techniki wywiadu. Poruszono także kwestie związane z wprowadzeniem do kształcenia nauczycieli pedagogiki zabawy oraz zaakcentowano potrzebę modyfikowania treści kształcenia, uwarunkowaną uwzględnieniem problemów społeczno-ekonomicznych dzieci na świecie, ich bytowaniem w zróżnicowanych, często bardzo trudnych warunkach społeczno-ekonomicznych. Prof. Mathias Urban z Early Childhood z Research Centre przy Uniwersytecie w Roehampton w Londynie podkreślił, że aby podstawowe potrzeby życiowe i edukacyjne wszystkich dzieci mogły być realizowane, trzeba zrewidować teorię i praktykę edukacyjną.

W trakcie wystąpień w sesji 2.2 prelegenci odwołali się do przemian w zakresie priorytetów edukacyjnych oraz do osiągnięć wielkich pedagogów, takich jak John Dewey, Horace Mann, Lew Wygotski. Profesorowie Larry Prochner i Anna Kirowa z Uniwersytetu Alberta w Kanadzie skoncentrowali się na badaniu relacji między programem edukacji dzieci i programami nauczania nauczycieli wczesnej edukacji w dwóch przedszkolach laboratoryjnych w Stanach Zjednoczonych XX wieku: Laboratorium Johna Deweya na

¹⁰ <http://www.communityplaythings.co.uk/products/wooden-toys> [28.06.2014].

Uniwersytecie w Chicago i przedszkola w Teachers College Columbia University, Horacego Manna. Badacze, starając się zrozumieć zmiany edukacyjne w kontekście szkół laboratoryjnych, podkreślali, że nowa pedagogika wymaga także nowego podejścia do kształcenia nauczycieli. Do Deweya odwołała się w swoim wystąpieniu dr Jane Read, przedstawiając wpływ prac badacza na rozkwit metody projektu i szkół eksperymentalnych w Wielkiej Brytanii. Kolejna referująca, Yordanka Valankowa w swoim wystąpieniu zwróciła uwagę na przemiany dokonujące się w Rosji w latach 20. i 30. XX wieku i tym samym zainicjowała dyskusję na temat związku doktryny partii bolszewickiej z żydowskimi i progresywnymi ideami w zakresie edukacji artystycznej. Analizy badawcze prowadziła opierając się na pismach Leona Trockiego, Lwa Wygotskiego i Johna Deweya.

Sesja 2.3 dotyczyła terapeutycznej funkcji zabawy. Wystąpili w niej: prof. Ron Best, dr Andressa Gadda i dr Simon Hayhoe z angielskich ośrodków naukowych. W dyskusji poruszone zostały kwestie wykorzystania zabawy w psychoterapii. Opisano skuteczność zabawy w indywidualnych przypadkach dzieci agresywnych, z zespołem ADHD oraz dzieci niewidomych.

W sekcji 2.4 pojawiły się tematy związane z kulturą zabawy. Pracownicy Froebel Department of Primary and Early Childhood Education w National University w Dublinie opowiadali o projekcie, realizowanym wraz ze organizacją *Hope* i dotyczącym tworzenia centrów zabawy dla najbiedniejszych dzieci ulicy z Indii oraz przygotowywania opiekunów do pracy z nimi. Grace Choi z Chin zreferowała natomiast projekt szkolenia rodziców w zakresie nawiązywania i podtrzymywania więzi i interakcji zabawowej z wykorzystaniem darów Froebela.

W sekcji 2.5 tematem wiodącym była aktywność własna dziecka. Amy Palmer odniosła się do wartości scenariuszy teatralnych przeznaczonych do odgrywania ich przez dzieci i praktykowanych już w pierwszych placówkach freblowskich. Zapowiedziała, że jej artykuł dotyczy przeglądu scenariuszy sztuk pod względem ich wartości moralnej i edukacyjnej. Kate Lucy Smith przedstawiła natomiast wycinek badań etnograficznych, dotyczących pierwszych doświadczeń pisarskich dzieci 4–5-letnich. Badanie oparte na obserwacji uczestniczącej wykazało, że dzieci sprawnie używają narzędzi pisarskich, tworzą znaki i symbole dla reprezentacji określonych celów i intencji. Moje wystąpienie dotyczyło obserwacji dzieci w toku zabaw swobodnych w polskich przedszkolach. Badania pozwoliły na przeanalizowanie warunków zewnętrznych i wewnętrznych zabawy polskich przedszkolaków pod kątem miejsca, czasu, tematu, zabawy, rodzajów zabaw, używanych w nich rekwizytów, roli nauczyciela w zabawie itp., w zależności od pory dnia, czyli w godzinach przedpołudniowych i po południu.

Trzeci dzień konferencji miał charakter metodyczny. Przybyło wielu nowych uczestników: nauczycieli praktyków, studentów, rodziców, członków Edinburgh Froebel Network. Obrady rozpoczęła ceniona w środowisku naukowym prof. Tina Bruce, autorka wielu opracowań na temat dziecka i jego zabawy¹¹. Wykład prof. Tiny Bruce nosił tytuł *Learn-*

¹¹ Zob. m.in. T. Bruce (1991), *Time to play in early childhood education and care*. London, Hodder Arnold; T. Bruce (1996), *Helping young children to play*. London, Hodder Arnold; T. Bruce (2011), *Learning*

ing through play: a Froebelian perspective. Badaczka jest znana na całym świecie jako autorka teorii 12 cech zabawy, a podczas wystąpienia ilustrowała te cechy przykładami z praktyki. Zdaniem T. Bruce dzieci w zabawie wykorzystują swoje pierwsze indywidualne doświadczenia, ustanawiają reguły, normy i przestrzegają ich w toku zabawy, tworzą rekwizyty i same dokonują wyboru, czy i w co się bawić. Podejmują zabawy fikcyjne i przez to przygotowują się do przyszłości. Profesor podkreśliła, że dzieci czasami się bawią same, razem z innymi albo równolegle, a czasem współpracują w parach lub grupach. Bawiące się dzieci są bardzo głęboko zaangażowane w zabawę i trudno im przeszkodzić w tym procesie uczenia się. W czasie zabawy dzieci „zanurzają” się w proces głębokiej nauki. Ponadto każda zabawa ma swój własny plan, a dzieci testują zgromadzone doświadczenia, umiejętności i kompetencje. Wartość zabawy leży także w tym, że przedszkolaki nadają jej znaczenia przez pryzmat własnych relacji z rodziną, przyjaciółmi i kulturą, w której żyją. Prof. Tina Bruce podkreśliła, że jeśli zabawa jest zharmonizowana, to ciągnie się w nieprzerwany sposób w czasie i przestrzeni. Określa się ją wówczas zabawą swobodnie płynącą (*free-flow play*). Przedstawione cechy zabawy zostały trafnie zilustrowane materiałem fotograficznym.

Po wykładzie prof. T. Bruce obradowały w sekcjach trzy równoległe grupy tematyczne. W pierwszej (3.1) przedstawiono wyniki projektów badawczych prowadzonych pod patronatem *The Froebel Trust*. Były to inicjatywy dotyczące wspierania rozwoju dzieci w najbardziej ubogich rejonach świata w Kalkucie w Indiach oraz Soweto w Południowej Afryce. Druga sesja (3.2) pt. *A child's Garden* zgromadziła prelegentów i słuchaczy wokół kwestii najbardziej adekwatnej organizacji przestrzeni edukacyjnej, szczególnie przestrzeni ogrodu. W sesji *Block play* (3.3) przedstawiciele środowiska naukowego Japonii zaprezentowali efekty zabawy konstrukcyjnej z wykorzystaniem małych i dużych klocków. Wnioski płynące z ich badań korespondowały z prezentacjami zdjęć dziecięcych zabaw, które przedstawili i omówili uczestnicy przybyli z Edynburga. Po przerwie obiadowej miały jeszcze miejsce 4 równoległe sekcje i warsztaty metodyczne. Wymiana doświadczeń i poglądów w grupach dotyczyła zagadnień takich jak: śpiewanie, tworzenie muzyki, taniec, konstruowanie z materiałów odpadowych, zabawy najmłodszych dzieci w żłobku, zasady freblowskie i zabawa heurystyczna. Warsztat związany był z projektem badawczym prowadzonym przez Jacqui Cousins i dotyczył zabawy manipulacyjnej dzieci do 3 lat, opracowanej metodycznie przez pedagog-freblankę Elinor Goldschmied i znanym jako *koszyk skarbów* (*treasure basket*).

Obrady oficjalnie zamknięto w trzecim dniu sympozjum o godz. 16.15. Przewodnicząca Międzynarodowego Towarzystwa Freblowskiego prof. Hellen May z Uniwersytetu w Otago w Nowej Zelandii przedstawiła kilka syntetycznych konkluzji:

- Żadnego dziecka nie można zmusić do zabawy. Zabawa jest związana z wolnym wyborem dziecka. Należy być przy tym świadomym rozróżnienia swobodnej

---

through play. London, Hodder Education; T. Bruce (2011), *Early childhood education*. London, Hodder Education; T. Bruce (2011), *Cultivating creativity: babies, toddlers and early years*. London, Hodder Education.

zabawy (*free play*) od rozrywki, wesołości, żartobliwości (*playfulness*). Idee te rzucają nowe światło na zabawę i prowokują do pytań: *Dlaczego dzieci inicjują zabawę? Dlaczego ktoś chce się z kimś bawić? Jak można rozwijać zabawę w instytucjach, w których pracujemy na co dzień z dziećmi?*

- Niezwykle istotne jest podniesienie rangi zabawy, wzmocnienie jej i promowanie w środowisku rodzinnym, przedszkolnym, szkolnym oraz akademickim. Wartość i ranga zabawy powinny być widoczne i realizowane w edukacyjnej polityce każdego z państw.

Zamykając konferencję, przewodnicząca *International Froebel Society* prof. May zapowiedziała, że następna konferencja odbędzie się tradycyjnie za dwa lata, tym razem w Kassel w Niemczech.

Analizując stronę organizacyjną konferencji, należy podkreślić, że wszystkim wykładom plenarnym, prezentacjom w sekcjach i referatom towarzyszyła dyskusja. Wykłady plenarne wraz z dyskusją trwały 1 godzinę i 15 minut. Obrady w sekcjach trwały 1,5 godziny i były realizowane w dwóch formułach ustalanych wspólnie przez prowadzącego sesję i audytorium. Były to: trzy kolejne dwudziestominutowe wystąpienia i dyskusja z pytaniami i komentarzami lub wystąpienie prelegenta i bezpośrednio po nim dziesięciminutowa dyskusja. W liczącej 1,5 godziny sesji występowało co najwyżej trzech mówców. Po każdym wystąpieniu słuchacze licznie zabierali głos, pytali, komentowali, dzielili się własnymi spostrzeżeniami naukowymi i praktycznymi. Dyskusje były bardzo inspirujące, a uczestnicy sympozjum bardzo zdyscyplinowani i aktywni.

Odnosząc się do strony merytorycznej, po zakończeniu konferencji doszłam do wniosku, że zabawa jest w dalszym ciągu postrzegana niejednoznacznie. Przez wielu nadal widziana jest jako aktywność mniej wartościowa, właściwa głównie dzieciom, niedojrzała forma aktywności, z której się stopniowo wyrasta. Wydaje się, że stoi ona nadal, przynajmniej w opinii nieprofesjonalistów, w opozycji do „poważnej i wartościowej” nauki szkolnej. Z drugiej strony badacze uznają ją za najwyższe osiągnięcie rozwojowe ludzkiego gatunku. Dowodzi się, że umożliwia rozwój człowieka i jego kreatywności w każdym obszarze, wspiera samoregulację, pełni funkcję terapeutyczną. Zgromadzone na konferencji doświadczenia pozwoliły mi ugruntować swoje przekonanie, że zabawa jest formą zdobywania kompleksowych doświadczeń, formą uczenia się holistycznego, buduje poznawcze i metapoznawcze kompetencje dziecka, rozwija i leczy; jej wartość rozwojowa jest nieoceniona. W związku z tym zabawa nie może być w żaden sposób umniejszana, zwłaszcza na rzecz nauki szkolnej, innego kierowanego procesu uczenia czy treningu. Powinna być pielęgnowana i szanowana. Prawo do niej gwarantuje Deklaracja Praw Dziecka ONZ, zapisy prawa oświatowego poszczególnych krajów, choć poszanowanie tego prawa jest zależne przede wszystkim od świadomości dorosłego.

Literatura

- Aister. *Early Childhood and Primary Education Early Childhood Education, Framework for early learning*. (2009), National Council for Curriculum and Assessment.
- Bobrowska-Nowak W.(1978), *Zarys dziejów wychowania przedszkolnego*. Część II. *Wybór materiałów źródłowych*. Warszawa, WSiP.
- Bronson M., (2000), *Self-regulation in Early Childhood*. New York, Guilford Press.
- Bruce T. (1991), *Time to play in early childhood education and care*. London, Hodder Arnold.
- Bruce T. (1996), *Helping young children to play*. London, Hodder Arnold.
- Bruce T. (2011) *Cultivating creativity: babies, toddlers and early years*. London, Hodder Education.
- Bruce T. (2011), *Early childhood education*. London, Hodder Education.
- Bruce T. (2011), *Learning through play*. London, Hodder Education.
- Huizinga J. (2007), *Homo ludens. Zabawa jako źródło kultury*. Warszawa, Wydawnictwo Aletheia.
- Schrunk, D. H. and Zimmerman B.J. (eds) (2008), *Motivational and self-regulated learning: Theory, Research and Applications*. Mahwah, NJ, Lawrence Erlbaum.
- Whitebread D. (2012), *Developmental Psychology & Early Childhood Education*. London, SAGE.

Źródła internetowe

- <http://www.intfroebelsoc.org/froebel-conference-programme-and-abstracts.pdf>, 28.06.2014.
- <http://www.communityplaythings.co.uk/products/wooden-toys>, 28.06.2014.
- www.intfroebelsoc.org, 28.06.2014.
- www.froebeltrust.org, 28.06.2014.
- <http://www.froebeltrust.org.uk/newsletters/Newsletter-November-2013.pdf>, 28.06.2014.